

วาทกรรมชาตินิยมของรัฐบาลไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ.2550
 NATIONALISM DISCOURSE OF THAI GOVERNMENT (1932-2007 A.D)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิมพาภรณ์ บุญประเสริฐ¹

Assistant Professor Pimpaporn Boonprasert

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมชาตินิยมของรัฐบาลไทยผ่านคำแถลงนโยบาย ในช่วง พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2550 โดยวิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพตามแนวคิดวาทกรรมเชิงวิพากษ์ ผลการวิจัยพบว่า วาทกรรมชาตินิยมของรัฐบาล ปรากฏวาทกรรมย่อย ดังนี้ วาทกรรมรัฐบาลคือผู้สร้างและพัฒนาชาติ วาทกรรมรัฐบาลคือผู้รักชาติ วาทกรรมสามัคคี สمانฉันท์ วาทกรรมเชิดชูคุณค่าและจิตวิญญาณความเป็นไทย วาทกรรม ความมั่นคงของประเทศ

ABSTRACT

The purpose of this study was to analyze the nationalist discourse of the Thai government passed a policy statement on the 1932-2007 A.D. by qualitative research, critical discourse to the idea. The results showed that Nationalist discourse of the government. Appear as sub-discourse is the discourse of the government building and national development. Government discourse is a patriot. Discourse, discourse uphold unity, harmony and spiritual values of Thai. Discourse on national security.

คำสำคัญ (Keywords) วาทกรรม (Discourse) , ชาตินิยม (Nationalism)

e-mail address: b_pim@yahoo.com

คำนำ

ภาษาคือระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสาร หน้าที่สำคัญของภาษาคือการสื่อความหมาย สร้างกรอบความคิดหรือมโนทัศน์ของสังคม มนุษย์ใช้ภาษาเป็นสัญลักษณ์แทนความรู้สึกนึกคิด พฤติกรรม และอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม การใช้ภาษาจึงเป็นไปเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจความจริงเรื่องต่าง ๆ ซึ่งการอธิบายหน้าที่ของภาษาในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นการมองภาษาในลักษณะที่เป็นวาทกรรม ดังที่ มิเชล ฟูโกท์ (Micheal Foucault : 1976) นักคิดชาวฝรั่งเศสได้ให้มุมมองต่อภาษาในลักษณะวาทกรรมว่า วาทกรรมเป็นกระบวนการสร้างหรือผลิตความหมายเกี่ยวกับความจริงในเรื่อง

¹

ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 114 สุขุมวิท 23 กรุงเทพฯ 10110

Department of Thai and Oriental Languages. Faculty of Humanities Srinakharinwirot University. 114 Sukhumvit 23 Bangkok 10110, Thailand.

ต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นปรากฏการณ์ในสังคม ส่งผลต่อการกำหนดความจริง ความรู้ กฎเกณฑ์ และข้อปฏิบัติตามมา วาทกรรมแต่ละวาทกรรมจึงเป็นเสมือนชุดความคิดซึ่งถูกสังเคราะห์ขึ้นเพื่อให้คำอธิบายแก่เรื่องใดเรื่องหนึ่ง

ความรักชาติเป็นมโนทัศน์เรื่องหนึ่งที่ยังคงความสำคัญอยู่เสมอ ความรักชาติเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้คนร่วมชาติเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีเป้าหมายร่วมกัน พร้อมทั้งจะเสียสละเพื่อส่วนรวม ความรักชาติจึงสามารถใช้เป็นอุดมการณ์ทางการเมืองได้ด้วย เนื่องจากการอ้างถึงเรื่องความรักชาติย่อมมีส่วนช่วยปลุกเร้าความเป็นพวกพ้อง ภาษาที่ใช้สื่อสารย่อมก่อให้เกิดพลังในการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลง การสื่อสารเรื่องความรักชาติให้มีพลังมากพอที่จะกระตุ้นจิตสำนึกหรือจูงใจให้ประชาชนปฏิบัติจึงเป็นวาทกรรมชุดหนึ่งที่มีความน่าสนใจ

ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข แนวความคิดเรื่องชาตินิยมปรากฏเป็นนโยบายของรัฐบาลในการบริหารประเทศสมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2481-2500) ด้วยการประกาศใช้ "รัฐนิยม" ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของประชาชนไทยครั้งใหญ่ อาทิ การเปลี่ยนแปลงชื่อประเทศที่เปลี่ยนจาก "สยาม" เป็น "ไทย" เรื่องการเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี เรื่องการแต่งกายของคนไทย ซึ่งรวมถึงการใช้ความรักชาติเป็นประเด็นหนึ่งในการรณรงค์ดังเช่นเรื่องชักชวนให้ชาวไทยร่วมกันสร้างชาติ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ไม่เพียงแต่ จอมพล ป. พิบูลสงครามเท่านั้นที่ใช้วาทกรรมชาตินิยมในการบริหารประเทศ เพราะเมื่อสำรวจคำแถลงนโยบายของรัฐบาลแล้ว พบว่ารัฐบาลแต่ละสมัยกล่าวถึงเรื่องความรักชาติไว้เป็นส่วนหนึ่งในนโยบายเสมอ ยกตัวอย่างเช่น การพูดถึงเรื่องความเป็นอิสระ การเสียสละต่อชาติบ้านเมือง การเรียกร้องให้อนุรักษ์วัฒนธรรมของไทยไว้เป็นมรดกของชาติ การมีความสามัคคีเพื่อให้ชาติมั่นคงและมีเอกลักษณ์ เป็นต้น จึงทำให้เห็นว่า วาทกรรมชาตินิยมของไทยที่รัฐบาลใช้สื่อสารอุดมการณ์ทางการเมืองนั้นมีการสร้างความหมายในลักษณะอย่างไร

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษาวิจัยเรื่อง วาทกรรมชาตินิยมของรัฐบาลไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2550 นี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การสร้างความหมายให้วาทกรรมชาตินิยมของรัฐบาลไทยผ่านคำแถลงนโยบาย ในช่วง พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2550 ด้วยวิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ คำแถลงนโยบายของรัฐบาล ตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2550 รวมคำแถลงนโยบาย 56 ข้อความ จากรัฐบาลทั้งสิ้น 56 คณะ (รัฐบาล พระยามโนปกรณนิติธาดา - รัฐบาล พลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์) นำมาวิเคราะห์องค์ประกอบของวาทกรรม ผู้วิจัยวิเคราะห์วาทกรรมโดยอาศัยแนวคิดวาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) ตามแนวคิดของนอร์แมน แฟร์เคลล์ฟี ในเรื่องการวิเคราะห์ข้อความ (Text)

ผล

วาทกรรมชาตินิยมในคำแถลงนโยบายของรัฐบาล ปรากฏการสร้างความหมายให้กับเรื่องความรักชาติในประเด็นย่อยต่าง ๆ ดังจะแสดงการวิเคราะห์เป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

วาทกรรมที่สื่อสารว่ารัฐบาลคือผู้สร้างและพัฒนาชาติ วาทกรรมประเภทนี้จะปรากฏมากในคำแถลงนโยบายของรัฐบาล ซึ่งจะมีเนื้อหากล่าวถึงแนวทางการทำงานของรัฐบาล ผลประโยชน์ของประเทศที่จะเกิดขึ้นจากการบริหารของรัฐบาล สารหลักที่รัฐบาลสื่อสารในวาทกรรมชุดนี้ได้แก่ ความเจริญก้าวหน้าของประเทศเป็นผลมาจากความสามารถในการบริหารประเทศของรัฐบาล ประชาชนควรร่วมมือกับรัฐบาลแสดงความสามัคคีเพื่อพัฒนาประเทศร่วมกัน สิ่งที่รัฐบาล

นำเสนอผลงานส่งผลดีต่อประเทศชาติ รัฐบาลมุ่งมั่นพัฒนาคนเพื่อให้สามารถแข่งขันได้ในโลกยุคใหม่โดยไม่ทิ้งความเป็นไทย รัฐบาลส่งเสริมและรณรงค์ให้ประชาชนในชาติมีวินัย พัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน รัฐบาลมีอุดมการณ์และความมุ่งมั่น รัฐบาลคือผู้แก้ปัญหา และรัฐบาลคือผู้สร้างชาติให้แข็งแกร่งอย่างยั่งยืน

ตัวอย่างข้อความที่ปรากฏในคำแถลงนโยบายของรัฐบาลแสดงให้เห็นว่ามีลักษณะของการสะท้อนให้เห็นถึงภาพของประเทศชาติที่ดีซึ่งเป็นผลจากความเข้าใจปัญหา และความสามารถในการบริหารจัดการของรัฐบาล ยกตัวอย่างเช่น “รัฐบาลนี้ย่อมทราบคืออยู่ว่า ได้เข้ามารับหน้าที่ในขณะที่บ้านเมืองกำลังตกอยู่ในฐานะที่ยากลำบากเป็นอย่างยิ่ง มีสิ่งที่จะต้องแก้ไขปรับปรุงหลายอย่าง ทั้งนี้เกี่ยวกับการภายในและภายนอกเพื่อยังประเทศให้กลับคืนเข้าสู่สภาพอันมั่นคง การที่จะดำเนินการดังว่านี้ให้ลุล่วงไปได้ ย่อมมีหลักสำคัญ 2 ประการ คือ ต้องรีบปรับปรุงสัมพันธภาพกับต่างประเทศให้เข้าระดับปกติประการหนึ่งกับจัดการบ้านเมืองภายในให้กลับเข้าระเบียบอันดีอีกประการหนึ่ง...” (คำแถลงนโยบายของรัฐบาลคณะที่ 14 พันตรี คง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี, 2489)

การกล่าวถึงความเข้าใจของรัฐบาลเกี่ยวกับสถานการณ์ของบ้านเมือง ด้วยการเลือกคำกริยา “ย่อมทราบคืออยู่” แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลเป็นผู้เข้าใจปัญหาและสถานการณ์ของประเทศเป็นอย่างดี รวมทั้งทราบด้วยว่า “มีสิ่งที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขหลายอย่าง...เพื่อยังประเทศให้กลับคืนเข้าสู่สภาพอันมั่นคง” เป็นความพยายามของรัฐบาลที่จะสร้างความเชื่อมั่นในคณะรัฐบาล คำพูดที่ว่า “ปรับปรุง จัดการ จัด” ล้วนแต่เป็นภาษาในเชิงการบริหารจัดการซึ่งสิ่งที่รัฐบาลจะกระทำในการบริหารจัดการนั้นคือ “ต้องรีบ” กระทำสิ่งเหล่านี้ คำขยายกริยาดังกล่าวจึงทำให้เห็นภาพของรัฐบาลที่มีความกระตือรือร้นในการบริหารประเทศ

วาทกรรมที่สื่อสารว่าประชาชนควรร่วมมือกับรัฐบาลแสดงความสามัคคีเพื่อพัฒนาประเทศร่วมกัน จะปรากฏข้อความแสดงถึงลักษณะการใช้ภาษาในทางเรียกร้อง วิงวอน ขอความเข้าใจและขอความร่วมมือกับรัฐบาลเพื่อจะให้ประเทศพัฒนาหรือมีความเจริญก้าวหน้า โดยจะปรากฏชุดคำที่แสดงถึงความหวังต่อความร่วมมือ ความสมัครสมานกลมเกลียว ความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกัน เพื่อนำไปสู่ “ความวัฒนาถาวรของชาติ” “ความสงบสุขเป็นส่วนรวม” และ “เพื่อแสดงให้นานาชาติเห็นออกเห็นใจ” ดังความว่า “บ้านเมืองไทยที่รักของเราเปรียบเหมือนคนที่หลงทางมาแล้วในป่าทึบ และเพิ่งจะเห็นแสงสว่างรำไรข้างหน้า ซึ่งถ้าเราทั้งหลายมีความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกัน ก็จะสามารถบุกป่าออกไปสู่ทุ่งราบที่อุดมสมบูรณ์ได้ด้วยข้าวปลาอาหารได้ รัฐบาลมีความหวังเป็นอย่างมากว่า ด้วยชื่อเสียงเกียรติคุณและคุณงามความดีที่สมาชิกของวุฒิสภานี้ได้บำเพ็ญต่อบ้านเมืองมาช้านาน สมาชิกทุกท่านจะช่วยให้การร่วมมือกับรัฐบาลในการเริ่มเปิดศักราชใหม่ เพื่อความวัฒนาถาวรของชาติบ้านเมืองและอนาคตของลูกหลานชาวไทยต่อไป” (คำแถลงนโยบายของรัฐบาลคณะที่ 20 นายคง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี, 2491)

การสื่อความหมายเรื่องชาตินิยมแทรกไว้ในคำแถลงนโยบายส่งผลต่อการสร้างภาพลักษณ์ของรัฐบาลที่สะท้อนผ่านคำแถลงนโยบายของรัฐบาล ซึ่งสามารถสรุปภาพลักษณ์ได้คือ รัฐบาลผู้จงรักภักดีต่อสถาบันหลักของชาติ ผู้ห่วงใยประชาชน ผู้หวังดีต่อประเทศชาติ ผู้ซื่อสัตย์สุจริต ผู้มุ่งมั่นแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาประเทศชาติ ยกตัวอย่างเช่น “รัฐบาลนี้จะเทิดทูนเคารพสักการะองค์พระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ และจะรักษาราชบัลลังก์ให้มั่นคงอยู่ชั่ววันรัตน ทั้งจะเทิดทูนเกียรติพระราชวงศ์ที่ดำเนินเจริญรอยราชจริยวัตร” (คำแถลงนโยบายของรัฐบาลคณะที่ 22 จอมพล แปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี, 2492) กลุ่มคำกริยาที่รัฐบาลเลือกใช้ประกอบหน้าคำ “พระมหากษัตริย์” คือคำว่า “เทิด” คือยกย่องเชิดชูไว้เป็นที่เคารพ คำว่า “เคารพ” คือ แสดงอาการนับถือ ไม่ล่วงเกิน ไม่ล่วงละเมิด และ “สักการะ” คือ บูชาด้วยสิ่งหรือเครื่องอันพึงบูชา จึงเป็นกลุ่มคำที่เน้นย้ำความหมายและสร้างภาพลักษณ์ของรัฐบาลผู้มีความจงรักภักดียิ่ง หรือตัวอย่างที่กล่าวไว้ว่า “ตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข คณะรัฐมนตรีจึงได้กำหนดนโยบายการบริหารราชการแผ่นดินเพื่อนำเรียนท่านสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้ทรงเกียรติได้รับทราบถึงเจตนารมณ์และนโยบายของรัฐบาล ในประการสำคัญในอันที่จะธำรงพิทักษ์รักษาและเทิดทูนสถาบัน

พระมหากษัตริย์ มิให้ผู้ใดล่วงละเมิดได้” (คำแถลงนโยบายของรัฐบาลคณะที่ 56 พลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี, 2549)

จากตัวอย่างที่ยกมา ได้แสดงให้เห็นทั้งเจตนารมณ์และบทบาทหน้าที่ของรัฐบาล กล่าวคือ รัฐบาลจะ “เกิดทุนเคารพสักการะ” “เชื่อมั่นอย่างจริงใจ” และจะปฏิบัติทุกประการที่เป็นการ “รักษาราชบัลลังก์” ให้มั่นคงอยู่ชั่ววันรัตน ภาพลักษณ์ของรัฐบาลจึงเป็นผู้ที่เปี่ยมไปด้วยความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ อีกทั้งยังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการพิทักษ์หรือเป็นผู้ปกป้องมิให้ผู้ใดมาล่วงละเมิดได้

คำแถลงนโยบายของรัฐบาลส่วนหนึ่งเป็นการสร้างมโนทัศน์ให้ผู้รับสารเกิดความคิดความเชื่อที่ว่า รัฐบาลเป็นผู้มีความเห็นใจ เข้าใจ และห่วงใยประชาชน พยายามทำทุกวิถีทางเพื่อให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและมีความสุข ดังความว่า “จะต้องบำรุงความสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะพยายามหางานให้ราษฎรทำโดยเต็มความสามารถ จะร่างโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก” (คำแถลงนโยบายของรัฐบาลคณะที่ 1 มหาอำมาตย์พระยามโนปกรณนิติธาดา, 2475) หรือข้อความที่กล่าวว่า

คณะรัฐมนตรีได้กำหนดนโยบายการบริหารราชการแผ่นดินเรียบร้อยแล้ว โดยมีเป้าหมาย หลักของการบริหารราชการแผ่นดินที่จะเกิดทุน และยึดมั่นในการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข จะสถาปนาความเชื่อมั่นทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม สรรค์สร้างความสามัคคีธรรมสามัคคีและนำมาซึ่งการอยู่ดีกินดีของประชาชน จะเร่งรัดผลักดันการปฏิรูปการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่และกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่รัฐธรรมนูญกำหนด จะเร่งสร้างฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจที่ชะงักงันและพัฒนาศักยภาพการแข่งขันในตลาดโลก รวมทั้งให้มีการกระจายประโยชน์ของการขยายตัวทางเศรษฐกิจไปสู่ประชาชนทุกกลุ่ม จะผลักดันให้มีการปรับทัศนคติ และระบบการทำงานของภาครัฐจากการปกครองประชาชนมาเป็นการให้บริการที่ดีแก่ประชาชน และปรับระบบการทำงานของภาครัฐจากที่เป็นผู้คิดเองทำเองมาเป็นระบบที่ร่วมคิดร่วมทำกับภาคเอกชนและประชาชนโดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและสิทธิโต้แย้งคัดค้านการที่ไม่ถูกต้องของเจ้าหน้าที่ของรัฐขณะเดียวกันจะส่งเสริมและรณรงค์ให้ประชาชนในชาติมีวินัย พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ได้รับการบริการที่ดี มีการศึกษาที่ได้มาตรฐาน มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาและอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดี

(คำแถลงนโยบายของรัฐบาลคณะที่ 52 พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนายกรัฐมนตรี, 2539)

ลักษณะการใช้ภาษาของข้อความ เป็นการให้ข้อมูลที่แสดงให้เห็นความมุ่งมั่นของรัฐบาล การใช้คำว่า “สถาปนา” กับความเชื่อมั่น เป็นการบอกถึงความตั้งใจของรัฐบาลที่จะกระทำมากกว่าเพียงแค่สร้างความเชื่อมั่น แต่ต้องการให้ความเชื่อมั่นนั้นตั้งอยู่หรือคงอยู่ในความรู้สึกของประชาชนไปตลอด ที่น่าสนใจคือกลุ่มคำกริยาที่ตามมา ไม่ว่าจะ เป็น รัฐบาลจะ “สถาปนา... สรรค์สร้าง... เร่งรัด... เร่งสร้าง... ให้มี(การกระจายประโยชน์)... ผลักดัน... ส่งเสริม... รณรงค์” ล้วนแล้วแต่เป็นกลุ่มคำกริยาแสดงภาพไปในทางบวกหรือสร้างสรรค์ เป็นการกล่าวซ้ำบทบาทในการสร้างสรรค์ของรัฐบาลเพื่อตอกย้ำทำให้เกิดภาพของรัฐบาลที่เป็นผู้สร้างและผู้ให้แก่ประชาชน โดยสิ่งเหล่านี้เชื่อมโยงกับคำว่า เป็น “เป้าหมาย หลักของการบริหารราชการแผ่นดิน” ประชาชนจะเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ต่าง ๆ จากรัฐบาล

วาทกรรมสามัคคี สمانฉันท์ แสดงสาระเรื่องความสามัคคีช่วยรักษาและพัฒนาชาติ ดังตัวอย่าง ความสमानฉันท์ช่วยนำพาชาติให้พ้นวิฤติ โดยมีกรซ้ำคำว่าชาติ เพื่อเน้นย้ำว่าชาติจะอยู่รอดก็ด้วยทุกคนในชาติเป็นหนึ่งเดียวเท่านั้น ดังความว่า “รัฐบาลมีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะปฏิบัติงานของชาติให้สำเร็จสมบูรณ์ตามนโยบายที่แถลงมาข้างต้นนี้ แต่การที่จะปฏิบัติให้เป็นผลสำเร็จได้ก็ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของทุกฝ่าย ถึงเวลาที่ชาติต้องเรียกร้องให้ชนในชาติทุก ๆ คน มีสमानฉันท์เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพื่อนำชาติผ่านพ้นวิฤติกาลทางการเมืองของโลก “ (คณะรัฐมนตรี คณะที่ 10 จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี. 2485) รวมถึงการเรียกร้องให้ขจัดความไม่เป็นธรรมด้วยสันติวิธี สร้างความรักความสามัคคีทุกชนชั้น และสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันประเทศ ดังนี้

เราพึงต้องใคร่ครวญให้ดีกว่า บ้านเมืองไทยของเราจำเป็นต้องถูกปล่อยให้ผ่านเข้าสู่กระแสของความรุนแรง ประหัตประหารกัน ดังที่บางฝ่ายกำลังเรียกร้องเสี้ยมสอนกันอยู่ด้วยหรือ ทำให้เราจึงไม่พยายามที่จะขจัดความไม่เป็นธรรมต่าง ๆ ด้วยสันติวิธีซึ่งเป็นอุปนิสัยดั้งเดิมของคนไทยซึ่งรักความสงบ และรู้จักสมานประโยชน์เพื่อความสามัคคีของบ้านเมืองตลอดมา รัฐบาลผสมชุดนี้มีความเชื่อว่า กระบวนการสร้างสรรค์ ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมที่ประกอบด้วยความเป็นธรรมนั้น ไม่จำเป็นต้องดำเนินบนวิถีทางแห่งการล้มล้างทำลายชนชั้นใด ๆ ก็มีทางสู่ความสำเร็จได้อย่างแน่นอน...จะสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างทหาร ข้าราชการ และประชาชน เพื่อให้เกิดความสามัคคีอย่างแท้จริงขึ้นในชาติในขณะเดียวกัน ก็จะส่งเสริมให้ทหารมีส่วนในการพัฒนาประเทศตามควรแก่กรณีด้วย ทั้งนี้เพื่อสร้างทัศนคติอันถูกต้องขึ้นว่า ทหารก็คือประชาชนของชาติ และในขณะเดียวกันรัฐบาลนี้จะสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันประเทศมากขึ้น เช่น อาสาสมัครรักษาดินแดน เป็นต้น

(คำแถลงนโยบายของรัฐบาล ชุดที่ 37 ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี. 2518)

จากตัวอย่างข้างต้น รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการรักษาความมั่นคง ปลอดภัย และความสงบเรียบร้อย โดยลักษณะการสื่อสารของรัฐบาล จะใช้ชุดคำว่า “เชื่อมั่นว่า” “สำคัญยิ่ง” “จะดำเนินการทุกอย่าง” พร้อมทั้งจะเผชิญภัยคุกคาม “จะดำเนินการ...อย่างมีประสิทธิภาพ” “จะรักษา” “ทำความเข้าใจ” “ประสานสามัคคี” กลุ่มคำที่รัฐบาลใช้สื่อสารวาทกรรมเกี่ยวกับเรื่องความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาตินี้ ทำให้เกิดการรับรู้ว่า รัฐบาลเป็นผู้ตระหนักในความสำคัญของประเทศนี้ เรื่องความมั่นคง บทบาทสำคัญของรัฐบาลก็คือการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศไว้ โดยรัฐบาลวางบทบาทของ “ผู้รักษา” และ “ผู้ประสาน” “ผู้สร้างความเข้าใจอันดี” เพื่อให้เกิดความสงบ สิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดความสงบได้นั้น จะต้องมาจาก “ความสามัคคี” ของ “ทุกหมู่เหล่า” ด้วยเหตุนี้ บทบาทของผู้ประสานของรัฐบาลจึงเป็นกลวิธีหรือกลยุทธ์ที่ช่วยสร้างความสงบ เรียบร้อย และมั่นคงของรัฐด้วยทางหนึ่ง

ในบทบาทของผู้นำในการบริหารประเทศ รัฐบาลยังได้แสดงบทบาทของการเป็นผู้ปลูกฝังค่านิยมเรื่องความรัก ความสามัคคีให้ประชาชน ดังความว่า

ส่งเสริมความรัก ความสามัคคี ความสมานฉันท์ของคนในชาติ ให้เกิดความร่วมมือกัน ในการกอบกู้และฟื้นฟูประเทศไทยในทุกด้าน โดยการสรุปบทเรียนจากปัญหาความแตกแยกอำนาจและความล้มเหลวในการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวในอดีตแล้ว นำมาปรับความเข้าใจของประชาชน สร้างกระบวนการแก้ไขปัญหาที่เน้นความสมานฉันท์ ของคนในชาติ พร้อมทั้งส่งเสริมการเผยแพร่ตัวอย่างของความร่วมมือที่ดีและมีความสุข ของทุกชุมชนอย่างต่อเนื่อง จัดทำแผนปฏิรูปสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างสมานฉันท์ บนพื้นฐานคุณธรรมร่วมกับภาคประชาชน ภาคธุรกิจ ภาคประชาสังคม ภาควิชาการ ภาคสื่อมวลชน และสถาบันศาสนา เพื่อสร้างสังคมไทยที่ไม่ทอดทิ้งกัน (เน้นโดยผู้วิจัย)

(คณะรัฐมนตรี คณะที่ 56 พลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี. 2549)

จากตัวอย่าง จะเห็นได้ว่าคุณธรรมเรื่องความสามัคคีของประชาชนในชาติเป็นสิ่งสำคัญที่รัฐบาลต้องการเน้นย้ำ เพราะรัฐบาลเชื่อว่าจะนำไปสู่ “ความวัฒนาถาวรของประเทศ การฟื้นวิถีวิถีทางการเมืองโลก ความเป็นปึกแผ่นของประเทศ การกอบกู้ฟื้นฟูประเทศไทยในทุกด้าน” รัฐบาลจึงพยายามที่จะเรียกร้องให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกันด้วยความรักความเข้าใจ และพยายามบริหารประเทศให้มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเพื่อประโยชน์ดังที่กล่าวมา

วาทกรรมเชิดชูคุณค่าและจิตวิญญาณความเป็นไทยเป็นอีกชุดหนึ่งที่สนับสนุนเรื่องความรักชาติ ในฐานะของรัฐบาลแห่งประเทศไทย บทบาทสำคัญที่รัฐบาลแสดงให้เห็นผ่านคำแถลงนโยบายของรัฐบาลก็คือการปลูกฝังความเป็นไทยผ่านข้อความที่มีลักษณะระดมรงค์ส่งเสริมให้ประชาชนรักและหวงแหนวัฒนธรรมไทย ซึ่งพบประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ ศิลปวัฒนธรรมไทยคือสัญลักษณ์และสมบัติของชาติไทย รัฐบาลเป็นผู้รักษาและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้เป็นเครื่องเชิดชูชาติ รัฐบาลเป็นผู้ฟื้นฟูวางแนวทางสืบสานวัฒนธรรมไทย รัฐบาลเป็นผู้ป้องกันศิลปวัฒนธรรมอื่นไม่ให้มาทำลายศิลปวัฒนธรรมไทย ยกตัวอย่างเช่น “จะรักษาและส่งเสริมศิลปกรรมของคนไทย เพื่อให้เป็นที่เชิดชูเกียรติและวัฒนธรรมของ

ชาติ จะใช้ศิลปกรรมเป็นอุปกรณ์ในการอบรมประชาชนทั้งในทางความรู้และคุณภาพทางใจ จะใช้ศิลปกรรมให้เป็นอุปกรณ์การเศรษฐกิจแห่งชาติ” (คณะรัฐมนตรี คณะที่ 8 นายพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี. 2480)

วาทกรรมความมั่นคงของประเทศ พบว่าคำแถลงนโยบายรัฐบาลได้สะท้อนบทบาทอันสำคัญของรัฐบาลทุกยุคสมัยในเรื่องของการเป็นผู้ดูแลความสงบเรียบร้อยและรักษาความมั่นคงของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ ภัยจากต่างชาติ ปัญหาคอมมิวนิสต์ โดยที่รัฐบาลกล่าวว่าจะเป็นผู้รักษาความมั่นคงของประเทศไว้อย่างเคร่งครัด ทางใดที่เป็นการส่งเสริมความมั่นคงให้กับประเทศรัฐบาลจะปฏิบัติทันที ดังตัวอย่าง

เพื่อดำรงไว้ซึ่งเอกราช อธิปไตย ความมั่นคงและผลประโยชน์ของชาติ รัฐบาลจะได้ใช้ความพยายามอย่างสุดความสามารถในอันที่จะเตรียมและเสริมสร้างความมั่นคงในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และการป้องกันประเทศให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น กล่าวคือ ในด้านการเมือง จะดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อป้องกันภัยทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศให้มากที่สุด โดยเฉพาะการเมืองภายในจะเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจของชนในชาติทั้งในด้านการศึกษาอบรม และในด้านปฏิบัติ โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปกครองประเทศ และการพัฒนาบ้านเมืองในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อป้องกันภัยความเชื่อถ้อย และยึดมั่นอยู่ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ตลอดจนมีความสามัคคีระหว่างชนในชาติ และพร้อมที่จะเสียสละเพื่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ อย่างแท้จริง (คำแถลงนโยบายรัฐบาล ชุดที่ 41 พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี.2520)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า สิ่งที่รัฐบาลจะกระทำเพื่อช่วยดำรงเอกราช อธิปไตย ความมั่นคงและผลประโยชน์ของชาตินั้น รัฐบาลจะเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องการเมือง โดยเฉพาะการเมืองภายในประเทศ สิ่งที่น่าสนใจคือ การที่รัฐบาล “เปิดโอกาส” และให้ประชาชน “ร่วม” แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปกครองและการพัฒนาประเทศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า รัฐบาลมีความเชื่อว่าการที่ประชาชนมีความรู้และมีส่วนร่วมในการเมือง เป็นหนทางที่ช่วยสร้าง “ความศรัทธา” “ความเชื่อถ้อย” “ความยึดมั่น” ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และเป็นแนวทางสร้างความรักชาติ สร้างความสามัคคี ความเสียสละให้แก่ชาติ หรือตัวอย่างที่กล่าวไว้

สถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้การรักษาความมั่นคงของรัฐเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากปัญหาวิกฤติการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้น สามารถแพร่กระจายความรุนแรงได้อย่างรวดเร็ว จนอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐและความสงบสุขของประชาชนโดยรวม รัฐบาลจึงมีนโยบาย ดังนี้ ส่งเสริมการฝึกกำลังระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคสังคม และภาควิชาการ เพื่อการป้องกันประเทศอย่างต่อเนื่องในยามปกติ และนำไปสู่การระดมสรรพกำลังเพื่อ ยกระดับขีดความสามารถของกองทัพให้เพียงพอและทันเวลาในยามไม่ปกติ ทั้งนี้ ใน ยามปกติ รัฐบาลจะเสริมสร้างและใช้ศักยภาพของกองทัพสนับสนุนการพัฒนาพลังอำนาจของชาติทุกด้าน เพื่อให้ประเทศมีความมั่นคงและมั่งคั่งภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความสมานฉันท์ สามารถป้องกัน บรรเทา และแก้ไขปัญหาที่สำคัญของชาติ ได้แก่ ปัญหาการก่อความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยน้อมนำแนวทาง พระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และปัญหาภัยคุกคามในรูปแบบใหม่ที่เกี่ยวข้องกับ สิ่งแวดล้อม ผู้ประสบภัยพิบัติการก่อการร้าย รวมทั้ง อาชญากรรมภายในประเทศและที่มี ลักษณะข้ามชาติประเภทต่าง ๆ ซึ่งรวมไปถึงยาเสพติด ผู้หลบหนีเข้าเมือง แรงงานต่างด้าวผิดกฎหมาย การค้าสิ่งของผิดกฎหมาย การค้ามนุษย์ และการกระทำอันเป็นโจรสลัด

(คณะรัฐมนตรี คณะที่ 56 พลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี. 2549)

ตัวอย่างนี้ได้สะท้อนให้เห็นความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะรักษาความมั่นคงปลอดภัยของชาติ คำแถลงนโยบายของรัฐบาลจึงเท่ากับเป็นการประกาศบทบาทอันสำคัญของรัฐบาลในการรักษาความมั่นคงของประเทศชาติมิให้มีการอันใดมาทำให้เกิดความแตกแยกภายในประเทศ บำรุงขวัญกำลังใจและดูแลสวัสดิการของกองทัพเป็นเตรียมกำลังไว้ให้พร้อมในทุกกรณีเพื่อรักษาความมั่นคงของชาติไว้

สรุปและวิจารณ์

สรุป

จากการวิเคราะห์คำแถลงนโยบายของรัฐบาล พบว่าวาทกรรมชาตินิยมของรัฐบาล ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2475-2550 สามารถสรุปประเด็นวาทกรรมที่รัฐบาลนำเสนอสู่สังคมได้ดังนี้

1. วาทกรรมรัฐบาลคือผู้สร้างและพัฒนาชาติ ประกอบด้วย ความเจริญก้าวหน้าของประเทศเป็นผลมาจากความสามารถในการบริหารประเทศของรัฐบาล ประชาชนควรร่วมมือกับรัฐบาลแสดงความสามัคคีเพื่อพัฒนาประเทศร่วมกัน สิ่งที่รัฐบาลนำเสนอล้วนส่งผลดีต่อประเทศชาติ พัฒนาคณะเพื่อให้แข่งขันในโลกยุคใหม่ โดยไม่ทิ้งสภาพความเป็นไทย ส่งเสริมและรณรงค์ให้ประชาชนในชาติมีวินัย พัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน รัฐบาลมีอุดมการณ์และความมุ่งมั่น รัฐบาลคือผู้แก้ปัญหา รัฐบาลคือผู้สร้างชาติให้แข็งแกร่งอย่างยั่งยืน
2. วาทกรรมรัฐบาลคือผู้รักชาติ ประกอบด้วย รัฐบาลผู้จงรักภักดีต่อสถาบันหลักของชาติ รัฐบาลผู้ห่วงใยประชาชน รัฐบาลผู้หวังดีต่อประเทศชาติ รัฐบาลผู้ซื่อสัตย์สุจริต รัฐบาลผู้มุ่งมั่นแก้ปัญหาเพื่อประเทศชาติ
3. วาทกรรมสามัคคี สمانฉันท์ ประกอบด้วย ความสามัคคีช่วยรักษาและพัฒนาชาติ พลเมืองดีนำพาชาติให้เจริญ
4. วาทกรรมเชิดชูคุณค่าและจิตวิญญาณความเป็นไทย ประกอบด้วย รัฐบาลเป็นผู้รักษาและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้เป็นเครื่องเชิดชูชาติ รัฐบาลเป็นผู้ฟื้นฟูวางแนวทางสืบสานวัฒนธรรมไทย อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ป้องกันศิลปวัฒนธรรมอื่นมาทำลายศิลปวัฒนธรรมไทย
5. วาทกรรมความมั่นคงของประเทศ ประกอบด้วย รักษาความปลอดภัยและความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ ต่อต้านการก่อการร้ายทุกรูปแบบ

จากข้อสรุปในประเด็นต่าง ๆ ทำให้สามารถพิสูจน์ได้ว่าการนำทฤษฎีวาทกรรมวิเคราะห์มาใช้ศึกษาการสร้าง ความหมายเรื่องชาตินิยมของรัฐบาล ได้ทำให้เห็นว่าการสื่อสารของรัฐบาลเป็นการสร้างคุณค่าและความสำคัญของรัฐบาล ในฐานะผู้สร้างวาทะเรื่องความรักชาติ รัฐบาลมีความชอบธรรมในการกล่าวอ้างวาทะเกี่ยวกับความรักชาติ ใช้ลายลักษณ์อักษรและคำพูดเผยแพร่วาทกรรม โดยมีกระบวนการสร้างความหมายผ่านนโยบายของรัฐ การสื่อสารมีลักษณะแบบบนลงล่าง กระบวนการสื่อสารเพื่อประชาสัมพันธ์หรือปลุกฝังอุดมการณ์ชาตินิยม จึงสัมพันธ์กับการสร้างมโนทัศน์เรื่องผู้นำที่มีความรักชาติและทำเพื่อประชาชน

วิจารณ์

การศึกษาเรื่องชาตินิยมในฐานะที่เป็นวาทกรรม ทำให้พบว่าสามารถนำแนวคิดเรื่องวาทกรรมมาอธิบายการสื่อสารของรัฐบาลได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการใช้อำนาจของรัฐบาลไทย ดังแนวคิดของ มิเชล ฟูโกต์ ที่ว่า วาทกรรมคือการกระทำเกี่ยวกับอำนาจโดยที่วาทกรรมเป็นมากกว่าเรื่องของภาษาเพราะได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษา กระบวนการจัดการในการสื่อสาร ปฏิกริยาโต้ตอบ บริบททางสังคมวัฒนธรรม และแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของอำนาจ ความรู้ และการสร้างความจริงบางส่วนที่รัฐบาลเป็นผู้เล็งสรร ลักษณะรูปแบบภาษา จึงเป็นการสื่อสารที่สร้างความน่าเชื่อถือ ความไว้วางใจ จากการแสดงออกซึ่งความรักความสามัคคีของชนในชาติ โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือความมั่นคงของชาติ และท้ายที่สุดเป็นการเอื้อประโยชน์กลับมาสู่รัฐบาล เช่นนี้แล้วลักษณะ “รัฐบาลนิยม” จึงเป็นผลสืบเนื่องของวาทกรรมชาตินิยมด้วย

ข้อนำสังเกตประการหนึ่ง คือ ความน่าเชื่อถือของวาทกรรมชาตินิยมของรัฐบาลผ่านคำแถลงนโยบายของรัฐบาล แม้ว่าสิ่งที่รัฐบาลกล่าวจะสามารถเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ภารกิจและงานที่รัฐบาลวางแผนไว้สามารถปฏิบัติอย่างเห็นผลในรูปของโครงการ กิจกรรม และงานต่าง ๆ ดังที่ปรากฏในรายงานประจำปีของรัฐบาลแต่ละยุคสมัย แต่การที่วาทกรรมของรัฐบาลสะท้อนถึงวัฒนธรรมโรแมนติก (Romantic culture) และมีลักษณะโครงสร้างบางประการที่สอดคล้องกับวรรณกรรมแนวพาฝัน (Melodrama) ซึ่ง สายทิพย์ นุกูลกิจ (2534) อธิบายไว้สรุปได้ว่า วรรณกรรมที่มีเนื้อหาแนวพาฝันจะมีเนื้อหาที่สะท้อนถึงอารมณ์ของผู้แต่งในลักษณะปัจเจกชนตามแบบปुरुชนทั่วไปแต่ส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับอารมณ์รัก เนื้อหาจะสะท้อนแนวคิดเชิงอุดมคติของผู้แต่ง เป็นแนวคิดที่มีประโยชน์ต่อผู้อ่านและสังคม เนื้อหาสะท้อนจินตนาการของผู้แต่ง และสะท้อนเรื่องราวต่าง ๆ เนื่องในโอกาสวันสำคัญของชาติและศาสนา ทำให้พบว่า ชาติ ในมุมมองหนึ่งเป็นภาพในจินตนาการของรัฐบาลที่เป็นสัญลักษณ์ของความสุขความมั่นคงในชีวิตเหมือนอุดมคติที่มนุษย์ปรารถนา การจะเข้าถึงความสุขนั้นได้ต้องอาศัยรัฐบาลเป็นสื่อกลาง ซึ่งภาพรัฐบาลจะเป็นตัวละครฝ่ายดีหรือพระเอกผู้เป็นวีรบุรุษ (hero) มีศักยภาพมหาศาลที่จะคอยโอบอุ้มช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยากและแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปได้ ในขณะที่ผู้ร้ายคือผู้ที่ยืนอยู่ตรงข้ามหรือไม่ปฏิบัติตามคำบอกคำสั่งของรัฐบาล รวมไปถึงผู้ที่ขัดขวางความสงบสุข ความเจริญของรัฐ การที่พลเมืองจะได้เข้าถึงชาติแบบอุดมคติก็ด้วยความรักอันยิ่งใหญ่ในแบบที่พร้อมจะเสียสละได้แม้กระทั่งชีวิตและการเชื่อถือรัฐบาล ปฏิบัติตามแนวทางที่รัฐบาลวางไว้ โครงสร้างลักษณะดังกล่าวนี้อาจเป็นเหตุหนึ่งของการลดทอนความน่าเชื่อถือในการสื่อสารวาทกรรมของรัฐบาลทั้ง ๆ ที่สิ่งที่รัฐบาลถ่ายทอดผ่านวาทกรรมชาตินิยมนั้นล้วนเป็นแนวคิดในเชิงบวก นอกจากนี้ลักษณะดังกล่าวยังทำให้นโยบายและคำขวัญของรัฐบาลซึ่งจัดเป็นวรรณกรรมประเภทสารคดีมีลักษณะพิเศษที่มีลีลาของการใช้จินตนาการแบบบันเทิงคดีมาสื่อสารเชิงบอกเล่าและโน้มน้าวใจให้ประชาชนผู้รับสารยอมรับและปฏิบัติตามอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

สายทิพย์ นุกูลกิจ. 2537. **วรรณกรรมไทยปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน.

สำนักนโยบายและแผน กระทรวงมหาดไทย. 2551. **นโยบายของรัฐบาล พ.ศ.2475-ปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ :

กระทรวงมหาดไทย.

Fairclough, Norman. 1992. **Discourse and social Change**. UK : Polity press.

Foucault, Michel. 1970. **The Order of Things : An Archaeology of The Human Sciences**. London : Tavistock Publications.

_____. 1976. **Power/ Knowledge**. New York : Harvester Wheatsheaf.